

Swarzędzki alfabet historyczny Antoniego Kobzy

Wierzenica

(fragmenty historii)

Wierzenica. Dwór Cieszkowskich, widok w 1995 r. (fot. Antoni Kobza).

Położenie, nazwa, gleby, najdawniejsze ślady życia ludzi

Wierzenica leży 5 km na północ od Swarzędza, na prawym brzegu rzeki Głównej i liczy 238 mieszkańców (2015 r.).

... Nazwa wsi jest wieloznaczna i wskazujące są różne, możliwe źródła jej pochodzenia. Na przykład, wywodzi się ją: od nazwy pobliskiej rzeki, która dawniej nazywała się *Wierza*, a nie *Główna* (źródło topograficzne), od *wierzei*, czyli dwuskrzydłowej bramy na drodze do wsi (źródło odapelatywne, kulturowe), od imienia *Wierzan*, legendarnego mieszkańca okolicznych lasów (źródło osobowe), od nazwy klucza lecącego ptactwa *verenica*, która jest wyjątkowo zbieżna z zapisem nazwy w 1218 r. *Vereniz* (źródło odapelatywne, kulturowe).

Właściciele dóbr ziemskich

Wierzenica jest jedną z najstarszych miejscowości współczesnej gminy Swarzędz, o czym świadczą zapisy w dokumentach z XII w.

Od początku były to dobra, które miały dwa działki, oddalone 3 km od siebie: Wierzenicę Wielką i Wierzenicę Małą zwaną

najpierw Wierzeniczką, a potem Wierzonką.

... Właściciel Wierzenicy Prądota podarował jej drugi dział (Wierzeniczkę/Wierzonkę) klasztorowi cystersów w Łeknie (KDW I, nr 18) ...

Po nim, w XIII w. wieś należała do rodu Drogosławów. ... Kolejnym właścicielem Wierzenicy znanym dopiero z 1303 r. jest rycerz Piotrko z Bytynia, a po nim w 1327 r. Piotr z Pniew dziekan poznański. ...

... w latach 1450-51 Stanisław i Dobrogost Ostrorogowie Lwowscy, kupili Wierzenicę z Kobylnicą... Ostatnim właścicielem Wierzenicy z rodu Ostrorogów był Marcin Lwowski, który swoją córkę Urszulę wydał w roku 1561 za Piotra Potulickiego.

... Od początku XVII wieku do 1659 r. wieś posiadali Chudzińscy herbu Cholewa (w 1628 r. Wojciech). Następnie, dzięki małżeństwu wieś znalazła się w rękach Potoczkich herbu Piława, a potem Ulatowskich herbu Jastrzębiec. Od nich w 1703 r. odkupił posiadłość ks. Wojciech Reuth prepozyt zgromadzenia księży filipinów na Śródcie.

... Następnie trzymali ją Gliszczyńscy (niepewne) i od nich lub od Reuthów, wykupił ją (razem z Kobylnicą) w roku 1768 Teodor Józef Koźmiński z Iwanowic, właściciel majątności swarzędzkiej.

W lipcu 2018 r. ukazała się książka Antoniego Kobzy „Dzieje wsi okolic Swarzędza. Szkice i materiały do historii powiatu poznańskiego”. Od czerwca 2017 r. na łamach Prosto z Ratusza publikujemy jej fragmenty. Książka jest do nabycia w księgarni.

... Po Teodorze Józefie Koźmińskim Wierzenicę i całą majątność swarzędzką odziedziczył jego syn August. Prawdopodobnie, to on sprzedał Stanisławowi Bnińskiemu Wierzenicę wraz z Kobylnicą, a w 1791 r. (lub w 1789) Janowi Klugowi klucz swarzędzki.

W końcu XVIII wieku, właścicielem Wierzenicy był więc Bniński, a po jego śmierci nieletni spadkobiercy. ...

... Ponownie więc, drogą małżeństwa, zarówno Wierzenica jak i Kobylnica, stały się własnością kolejnego rodu – Brudzewskich. Aleksander Brause Brudzewski (1814-1858) s. Augusta Pawła i Eleonory, dziedzic Wierzenicy, kawaler, sprzedał z lipca 1842 r. obydwie wsie Augustowi Cieszkowskiemu (1814-1894). Cieszkowski z kolei, parę dni wcześniej sprzedał Niemcom (Karolowi Friedrichowi Wehle i Clemensowi Augustowi Rötecken zu Reda) klucz debrzneński (Dobrin und Kappe) w powiecie złotowskim, zakupiony dla niego przez ojca hr. Pawła Cieszkowskiego.

... August Gustaw Adolf Cieszkowski dla najbliższych „Guga”, dziedzic majątku, podobnie jak jego zmarły przedwcześnie starszy brat Krzysztof, był kawalerem. Wszyscy trzej kolejni Cieszkowscy odznaczali się wrażliwością na niedostatki i biedę znacznej części ówczesnego społeczeństwa. Nieobojętne dla nich były także przedsięwzięcia Wielkopolan wynikające z potrzeby zachowania i rozwoju kultury polskiej na germanizowanych ziemiach zaboru pruskiego. Wyrazem troski o bliźnich i sprawy narodowe był m.in. udział w akcjach charytatywnych, uczestniczenie w utrzymywaniu i rozwoju Towarzystwa Czytelni Ludowych oraz Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Systematycznie wspomagali ochronki, przez zakup żywności i ubrania dla biednych dzieci, wspomagali uczniów wierzenickiej szkoły (zakupem podręczników i odzieży), oraz tzw. fundusz kościuszkowski, żelazny fundusz teatru polskiego w Poznaniu itp. ...

... Ostatecznie, majątek wierzenicki odziedziczył Edward Cieszkowski-Raczyński

Wierzenica. Karczma przy drodze do Wierzonki, stan w 1995 r. (fot. Antoni Kobza).

(1892-1993), który wówczas był naczelnikiem Wydziału w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, a w czasie II wojny światowej ambasadorem w Londynie. Po wojnie w latach 1979 – 1986 został Prezydentem Rzeczypospolitej Polskiej na emigracji. ...

Dzierżawcy

... W 1845 r. od Cieszkowskiego dzierżawił gorzelnię Ferdynand Nassius, urzędnik w folwarku. Po paru latach tenże urzędnik wytoczył właścicielowi sprawę sądową o należne mu (i jak twierdził, niewypłacone) wynagrodzenie.

Dawna dzierżawczyni karczmy, Katarzyna Wieruszewska także wytoczyła proces przeciw nowemu właścicielowi dóbr (tj. A. Cieszkowskiemu) w odwecie za jego żądanie eksmisji. Eksmisja miała być przeprowadzo-

na z powodu zadłużenia pozywającej, nie wywiązującej się z obowiązku opłacania dzierżawy w latach 1848 - 1853.

Niemal równolegle, bo w latach 1850 – 1855, Cieszkowski miał również sprawy sądowe z dzierżawcą gorzelnii Louisem Avernariusem. ...

... W latach od 1843 do 1859, w Wierzenicy przebywał książę Lucjan Woroniecki, emigrant z Królestwa Polskiego. Augusta Cieszkowskiego z księciem Woronieckim łączyło bliskie pokrewieństwo, bowiem gość z Podlasia był synem Barbary z Cieszkowskich Woronieckiej, siostry Pawła Cieszkowskiego. Książę nie przebywał w Wierzenicy w charakterze gościa, ponieważ, przynajmniej na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych XIX wieku dzierżawił majątek wierzenicki (lub jego jakąś część).

... Od 21 czerwca 1865 r. majątek Wierzenica został wydzierżawiony Teodorowi Dembińskiemu, który okazał się najlepszym rolnikiem i administratorem wśród dzierżawców i zarządców Wierzenicy. Rolnictwa uczył się jako praktykant, a potem zarządca majątku Dezyderego Chłapowskiego w Turwii, znanego w Wielkopolsce wybitnego specjalisty hodowli zwierząt i uprawy roślin.

... Następnym dzierżawcą po Dembińskim został Popliński, który przybył do Wierzenicy z żoną i córką Barbarą. Była to również nietuzinkowa familia. W pierwszych latach pobytu wypuścili w dzierżawę sad wierzenicki, a także musieli uporać się z zarazą w stadzie owiec w folwarku Pawłółko. Po śmierci męża, wdowa Cecylia Poplińska (z d. Śniegocka) wzięła dzierżawę majątku w swoje ręce. Za jej czasów dwór wierzenicki prowadził ożywione życie towarzyskie i znany był w powiecie jako „dom pełen staropolskiej gościnności”.

... Dzierżawa Wierzenicy przez Poplińskich wygasła w 1889 r....

Dwór – siedziba właścicieli, dzierżawców i zarządców

Dokładnie nie wiadomo, kiedy powstała siedziba właścicieli Wierzenicy, którą obejmował w posiadanie August Cieszkowski. Nie był to wówczas stary obiekt, choć z pewnością na polecenie nowego właściciela przeprowadzono jego remont.

... Wcześniejsi zamożni właściciele posiadający oprócz Wierzenicy wiele innych dóbr z rezydencjami przebywali tu sporadycznie. ... Z dużą dozą prawdopodobieństwa można przypuszczać, że dwór powstał na początku XIX wieku (niewykluczone, że na fundamentach wcześniejszej budowli), a więc zanim Wierzenica stała się własnością Brause-Brudzewskich.

Dwór posiada piękne położenie na północnej krawędzi dolinki rzeki Głównej. Obiekt jest niskim parterowym budynkiem z piętrowym ryzalitem i wejściem na głównej osi, ozdobionym czterema płytkimi pilastrami i zwieńczony trójkątnym frontonem. Podobny ryzalit, ale już bez pilastrów znajduje się w południowej fasadzie budynku.

Nakryty wysokim dwuspadowym dachem z naczółkami, przypominał klasycystyczne polskie dwory, choć, jak zauważali znawcy, nie posiadał ich uroku.

... Dwór był wielokrotnie przebudowywany, przy czym najpoważniejsze zmiany zaszły w jego wyglądzie po zakupie Wierzenicy przez Cieszkowskiego w 1842 r. oraz na pocz. XXI wieku.¹

Wieś i mieszkańcy

Mniej wiadomości przetrwało o wsi, niż o jej właścicielach w wiekach średnich i w czasach nowożytnych (do końca XVIII wie- dok. na str. 26 ↻)

¹ Najpoważniejsze zmiany nastąpiły w wyniku przebudowy całego obiektu na pocz. XXI w. Wykorzystano tylko fragmenty oryginalnego muru na parterze w pobliżu głównego wejścia, zwiększono też liczbę okien i ich wymiary. Pilastry w frontowym ryzalicie pozbawiono kapitelów przekształcając je w lizeny, a od strony południowej dodano duży taras otwierający się na dolinę Głównej i dwa dodatkowe duże wyjścia. W dachu pojawiły się okna powiekowe pokoi urzędzonych na piętrze, w miejsce strychu. Do współczesnych potrzeb placówki hotelowej adaptowano piwnice. Przebudowany dwór zyskał na wyglądzie zewnętrznym i wewnętrznym. Obecny właściciel uratował dwór od kompletnej ruiny, ale po remoncie turyści mogą go tylko oglądać z zewnątrz.

Wierzenica. Herb Cieszkowskich – Dołęga (Gajl T., Herbarz Polski. Od średniowiecza do XX wieku, Gdańsk 2007).

Wierzenica. Koniec roku szkolnego 1946/47, w środku nauczyciel Franciszek Muszkowski. Kronika Szkoły (fotograf nieznaną).

☞ dok. ze str. 25

ku.). Dzięki zapisom w *Liber beneficiorum*... wiadomo tylko, że w 1510 r. we wsi było 2 ½ łanów osiadłych i 3 ½ łanów opustoszałych. Znajdował się tu folwark, a na rzece młyn. Dziesięcinę od gospodarzy pobierał dziekan poznański, a proboszcz wierzenicki meszne od wszystkich mieszkańców, sołtysa, młyna oraz dziesięcinę z folwarku. ...

... W grudniu 1905 r. Wierzenica i Pawłówko obejmowały łączny obszar (z powiększającym się majątkiem ziemskim) wielkości 1048 ha, a 52 rodziny (299 osób) żyło w 15 domach mieszkalnych i w 3 innych budynkach (gospodarczych). Ewangelikami były 4 osoby.

... W okresie ponownego nasilenia się

germanizacji ze strony zaborcy niemieckiego w całej Wielkopolsce, od września 1906 r. rozpoczął się strajk szkolny, który obok szkół w Swarzędzu, Łowęcinie, Sarbinowie i Kobylnicy objął również szkołę w Wierzenicy. ...

... Sporadyczne informacje zamieszczone na łamach prasy w XIX i na początku XX wieku informują również o indywidualnych mieszkańcach Wierzenicy. Na przykład w marcu 1860 r. Królewski Sąd Powiatowy poszukiwał Marianny Kozioł z Wierzenicy, córki Marianny (po mężu Żoldowicz). M. Kozioł była spadkobierczynią zmarłej we wrześniu 1858 r. matki i czekał na nią spadek w postaci gotówki w kwocie 37 tal. 2 sgr. 6 fen.

W krótkiej notatce z sierpnia 1882 r.

wymieniono Wojciecha Siejaka, który ofiarował 50 fen. na odbudowę spalonego kościoła w Raszkowie, a w październiku 1885 r. podpisał ogłoszenie, jako współorganizator pierwszego wieca chłopskiego w sprawie wyborów mającego się odbyć w Wierzenicy.

Antoni Strojny w 1882 r. dwukrotnie (30 fen. i 10 fen.) wpłacał dobrowolne składki na tzw. żelazny fundusz subwencjonowania teatru polskiego w Poznaniu.

... W grudniu 1898 r. został wyznaczony na ławnika w poznańskim sądzie (obok Likowskiego) Zygmunt Rogalski mieszkaniec Wierzenicy, który był ławnikiem także w lutym i maju 1899 r. W lutym tego roku ławnikiem był również S. Elias z Wierzenicy.

... Natomiast w maju 1906 r. prasa powiadomiła, że w Wierzenicy żona robotnika dominium urodziła trojaczki – trzy dziewczynki. Dodano, że matka i córki cieszą się dobrym zdrowiem.

Parafia i kościół p.w. św. Mikołaja, proboszczowie

Parafię w Wierzenicy wydzielono ze starszej i bardzo rozległej parafii w Kostrzynie w XII lub XIII wieku. Miejscowości wchodzące w obszar parafii w Wierzenicy w 1510 r. to: Wierzenica, Kobylnica, Zakrzewo, Dębogóra, Skorzęcin, Wierzonka i Barcin. Pierwsze trzy miejscowości należały wówczas do Ostrorogów Lwowskich, natomiast cztery pozostałe były własnością klasztoru cysterek w Owińskach.

... Personalna unia między parafiami w Kicinie i w Wierzenicy trwała aż do 1947 r. i każdy z kolejnych duszpasterzy w tym okresie, pełnił obok funkcji proboszcza parafii w Kicinie funkcję administratora (tzn. praktycznie proboszcza) parafii w Wierzenicy...

Od 1947 do 1958 r. administratorem parafii (proboszczem) był ks. Stefan Beisert proboszcz w Uzarzewie, dziekan kostrzyński. Po nim parafię wierzenicką przydzielono proboszczowi ks. Walentemu Szymańskiemu (1958 – 1963), który zamieszkał w Kobylnicy, ponieważ w Wierzenicy nie było budynku probostwa. Kolejni księża proboszczowie to: ks. Antoni Śpikowski (1963 – 1971), ks. Stanisław Chmielowski (1971 – 1975), ks. Marian Dominiczak (1975 – 1984), ks. Jan Pieczonka (1984 – 1994), ks. Jan Iwanowski (1994 – 1999) i ks. Przemysław Kompf od 25. 08. 1999 r.

... Wiele lat po wojnie, dzięki staraniom ks. prob. Jana Pieczonki czynionym od 1993 r. oraz ks. prob. Iwanowskiego, kościół w Wierzenicy około 1995 r. odzyskał ziemię przejętą przez PRL. Stało się to możliwe dopiero w warunkach nowego ustroju w Polsce.

Wierzenica. Drewniany kościół św. Mikołaja (współcześnie, fot. archiwum UMiG).